

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.26.1.41-61>

Tina Berden

Rimski Navport, lokalno obrtno središče

Ugodna geografska lega je že v prazgodovini odločilno vplivala na razvoj poselitve na skrajnem zahodnem delu Ljubljanske kotline, tj. na območju današnje Vrhnike (gl. spodaj, slika 1). Tu sta se stikali najpomembnejši tranzitni poti na območju jugovzhodnih Alp, t. i. argonavtska pot, ki je iz severne Italije čez ili-ro-italska vrata (Okra, Hrušica) vodila do Ljubljanske kotline in nato po rekah Ljubljanici, Savi in Donavi vse do Črnega morja,¹ in t. i. jantarjeva pot, ki je območje severnega Jadrana povezovala z Baltikom.²

Slika 1: Lega Navporta

1 Plinij starejši, *Naravoslovje* 3, 128. Komentarji: Šašel, »Keltisches portorium in den Ostalpen«; Šašel Kos, »Nauportus, antični literarni in epigrafski viri«, 19–20; Šašel Kos, »A few remarks«; Šašel Kos, »Ljubljana in mit o Argonavtih«.

2 Buora, *Lungo la via dell'Ambrà*.

Ob izvirih Ljubljance se je razvila naselbina, ki jo pisni viri³ imenujejo Navport. Strabon poroča, verjetno za sredino 2. stoletja pr. n. št., da so Navport nadzorovali keltski Tavriski. Bil je prekladalna oziroma mitninska postaja za trgovsko blago, ki je z vozovi prispelo iz Akvileje. Blago so tu pretovorili na ladje, s katerimi je po Ljubljanci in Savi nadaljevalo pot vsaj do Segestike (današnji Sisak).⁴ Kljub velikemu pomenu naselbine v 2. in 1. stoletju pr. n. št., ki se odraža v zgodovinskih virih, je z območja Navporta znanih relativno malo mlajšeželeznodobnih najdb,⁵ tudi lokacija naselbine Tavriskov ostaja neznana.

Najstarejše rimsko naselbinsko jedro se je konec 2. ali v začetku 1. stoletja pr. n. št. razvilo na ravnini ob levem bregu Ljubljance, na območju Stare pošte (gl. spodaj, slika 2: 1). Najdbe kažejo, da je šlo za naselbino Italikov, verjetno trgovcev.⁶ Na podlagi posameznih drobnih najdb sklepamo, da se je v tem obdobju morda formiralo tudi najstarejše poselitveno jedro na desnem bregu Ljubljance, na območju Dolgih njiv (gl. spodaj, slika 2: 2).⁷

V sredini 1. stoletja pr. n. št. je imel Navport status vasi (*vicus*), kar dokazujejo epigrafski spomeniki, ki omenjajo vaške načelnike (*magistri vici*).⁸

V avgustejskem obdobju je naselbina pripadala Deseti italški regiji in mestnemu ozemlju kolonije Akvileje.⁹ *Tabula Peutingeriana* jo prikazuje kot obcestno postajo.¹⁰

Na desnem bregu Ljubljance, na območju Dolgih njiv (gl. spodaj, slika 2: 2), so Rimljani v zgodnjavgustejskem obdobju ali nekoliko prej zgradili utrjen emporij z obsežnimi skladišči, svetiščem, tlakovanim trgom in pristaniščem. Gre za civilno postojanko, ki je služila kot prekladalna postaja za trgovsko blago na poti med severno Italijo in Panonsko nižino ter Podonavjem. Hkrati je bila verjetno povezana tudi z vojaško logistiko med osvajanjem in

3 Strabon 4, 6, 10 in 7, 5, 2; Velej Paterkul 2, 110, 4; Tacit, *Anali*, 1, 20, 1; Plinij starejši, *Naravoslovje*, 3, 128. Komentar: Šašel Kos, »*Nauportus*, antični literarni in epigrafski viri«, 17–33.

4 Strabon 7, 5, 2. Komentarji: Kahrstedt, »*Studien zur politischen*«; Šašel, »*Keltisches portorium in den Ostalpen*«; Šašel Kos, »*Nauportus*, antični literarni in epigrafski viri«, 18–19.

5 Gl. npr. najdišče Dolge njive (sl. 2: 2): Horvat, *Nauportus*, 89–90, 95, 113–114, 123–125, T. 1: 3, 2: 8, 3: 14–17, 4: 10, 11, 13, 14, 5: 1, 8: 2, 12, 12: 1, 6, 13: 7, 16: 1, 3, 4, 17: 1, 13, 21: 12, 25: 11, 12, 14; Božič, »*Slovenija in srednja Evropa*«, sl. 4: 2; Horvat, »*Nauportus. Vrhniko v arheoloških obdobjih*«, sl. 8, 9: 2, 3; Mušič, Horvat, »*Nauportus – an Early Roman trading post*«, sl. 41, 43: 13; najdišče Kočevarjev vrt (sl. 2: 3): Berden, *Navport (Vrhniko): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, 211–215; najdišče Delavsko naselje (sl. 2: 4): Bekljanov-Zidanšek in Žerjal, *Poročilo o arheoloških raziskavah*, sl. 41, t. 9: 152; najdišče Stara pošta (sl. 2: 1): Vojaković et al., »*Poznorepublikanski Navport*«, 102–103, t. 2: 27, 29–31, 4: 49, 52, 54–58; najdišče Gradišče (sl. 2: 5): Žerjal, »*Vrhniko/Nauportus – Gradišče*«, 342; struga Ljubljance: Gaspari, *Latenske in zgodnjorimske najdbe*, Pril 8, T. 7: 12, 15: 20, 18: 39; Gaspari in Erič, »*Arheološke raziskave struge Ljubljance*«, t. 6: 9, 7: 1, 2; Gaspari, *Deblak s konca 2. stoletja*.

6 Vojaković et al., »*Poznorepublikanski Navport*«, Žerjal, »*Nauportus/Vrhniko*«, 109.

7 Horvat et al., »*Območje pristanišča v Navportu*«, 223; Horvat, »*Nauportus – Vrhniko*«, 97.

8 CIL III 3776, CIL III 3777. Komentar: Šašel Kos, »*Nauportus*, antični literarni in epigrafski viri«, 22–30.

9 Šašel Kos, »*Mejnik med Akvilejo in Emono*«; Šašel Kos, »*Il confine*«; Šašel Kos, »*The Problem of the Border*«; Šašel Kos, »*Boundary between Aquileia and Emona*«.

10 *Tabula Peutingeriana* IV, 1.

vzpostavitevijo oblasti na območju kasnejše province Panonije. Najdbe kažejo, da je bila v rabi do konca avgustejske dobe.¹¹

Najkasneje v srednjeavgustejskem obdobju se je na ravnini ob levem bregu Ljubljane, na območju Brega (gl. spodaj, slika 2: 3), oblikovalo novo naselbinsko jedro. Najstarejši ostanki kažejo, da so tu med (zgodnje-)srednjeavgustejskim obdobjem, in začetkom druge polovice 1. stoletja n. št. stale lesene stavbe, med katerimi so izkopali nepravilno mrežo drenažnih jarkov.¹²

V bližini, na območju Delavskega naselja (gl. spodaj, slika 2: 4), so bili prav tako odkriti ostanki lesenih stavb z vmesnimi drenažnimi jarki. Stavbe so drugače orientirane in grajene kot tiste z Brega.¹³

V zgodnjem 1. stoletju n. št. je prišlo do sprememb, ki so močno vplivale na razvoj Navporta. Zgrajena je bila *via publica* Akvileja-Emona,¹⁴ opuščen je bil emporij na Dolgih njivah,¹⁵ najdbe iz Ljubljane kažejo na upad rečnega prometa,¹⁶ 18 km proti severovzhodu je bila ustanovljena *Colonia Iulia Emona*.¹⁷ Navport je izgubil monopolni položaj glavne trgovske prekladalne postaje na poti iz Italije. Postopoma se je preoblikoval v majhno obcestno naselje ob glavni cesti med Akvilejo in Emono.

V sredini 1. stoletja n. št. je še vedno živelo naselbinsko jedro na Bregu (gl. spodaj, slika 2: 3). Starejšo leseno arhitekturo so porušili in v drugi polovici 1. stoletja n. št. zgradili dolge zidane stavbe, ki so morda služile kot skladišča.¹⁸ Podobne zidane stavbe so se morda nahajale tudi na območju Delavskega naselja (gl. spodaj, slika 2: 4).¹⁹ Kmalu nato, verjetno v zadnji četrtini 1. stoletja n. št., so domnevna skladišča na Bregu nadomestili z veliko ogrado s tlakovano notranjostjo, katere namen ostaja nejasen.²⁰ Po 2. stoletju n. št. so jo nadomestile drugače orientirane zidane stavbe, ki pa so zelo slabo ohranjene.²¹

11 Horvat, *Nauportus*, 49–57, 97–132; Mušič, Horvat, »*Nauportus – an Early Roman trading post*«; Horvat et al., »*Območje pristanišča v Navportu*«.

12 Tica, Pavlovič in Rutar, *Poročilo arheoloških izkopavanj*; Horvat, »*Skupek keramike*«; Berden et al., »*Selected early imperial contexts*«; Čufar et al., »*Raziskovalni potencial lesa sodov*«; Plohl, Žerjal, Novšak, *Končno poročilo*; Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, 235–284; Ipavec et al., *Končno strokovno poročilo*; Žerjal, »*Nauportus/Vrhnika*«, 113–114, Fig. 6.

13 Bekljanov-Zidanšek in Žerjal, *Poročilo o arheoloških raziskavah*; Žerjal, Bekljanov Zidanšek, »*Rimska naselbina na Vrhniki*«; Žerjal, »*Nauportus/Vrhnika*«, 114–116, Fig. 8–10.

14 Festus, *Breviarium* VII 51, 10–13; Tacit, *Annales* 1, 20, 1. Komentar: Istenič, *Rimska vojaška oprema*, 255.

15 Horvat, *Nauportus*, 126–129.

16 Istenič, *Rimska vojaška oprema*, 255, 257.

17 Gaspari, *Apud horridas gentis*; Šašel Kos, »*Colonia Iulia Emona*«.

18 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, 285–293.

19 Bekljanov-Zidanšek in Žerjal, *Poročilo o arheoloških raziskavah*; Žerjal, Bekljanov Zidanšek, »*Rimska naselbina na Vrhniki*«; Žerjal, »*Nauportus/Vrhnika*«, 116, Fig. 8.

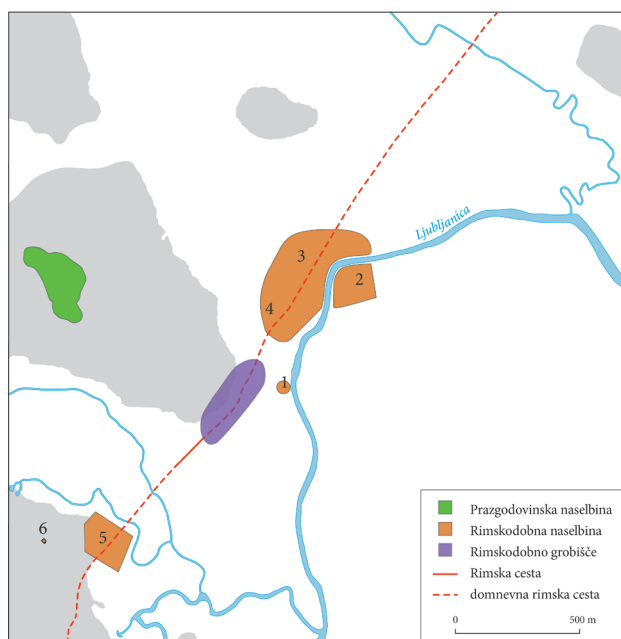
20 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, 294–305.

21 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, 306–307; Ipavec et al., *Končno strokovno poročilo*; Plohl, Žerjal, Novšak, *Končno poročilo*; Žerjal, »*Nauportus/Vrhnika*«, 113–114, Fig. 7.

Na Gradišču (okoli 1 km proti JZ) se je najkasneje v drugi četrtini 1. stoletja n. št. razvilo novo, ločeno naselbinsko jedro (gl. spodaj, slika 2: 5). Dokumentirani so bili ostanki zidanih stavb in ostanki jam za lesene kole, ki bi lahko kazali na obstoj starejše, lesene naselbinske faze.²²

Navport je na pomenu znova pridobil v pozni rimski dobi, kot strateška točka na območju jugovzhodnoalpskega obrambnega sistema *Claustra Alpium Iuliarum*.²³ Na Gradišču (gl. spodaj, slika 2: 5) so morda že konec 3. stoletja n. št. zgradili poligonalni kastel,²⁴ ki je bil morda povezan z *burgusom* na bližnji vzpetini Turnovšče (gl. spodaj, slika 2: 6).²⁵

O propadu rimskega Navporta vemo zelo malo. Najdbe iz premešanih plasti z Dolgih njiv²⁶ (gl. spodaj, slika 2: 2) in Brega²⁷ (gl. spodaj, slika 2: 3) kažejo, da je naselbina živela še v prvi polovici 5. stoletja n. št.

Slika 2: Rimski Navport: 1 – Stara pošta, 2 – Dolge njive, 3 – Kočvarjev vrt, Breg, 4 – Delavsko naselje, Breg, 5 – Gradišče, 6 – Turnovšče

22 Bavec, Horvat, »Vrhnika, Gradišče 5«; Žerjal, »Vrhnika/Nauportus - Gradišče«; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 117–118.

23 Kos, »Gradnja in opustitev obrambnega sistema *Claustra*«; Ciglencečki, »*Claustra Alpium Iuliarum*«.

24 Horvat, *Nauportus*, 74–77; Žerjal, »Vrhnika/Nauportus - Gradišče«; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 118–119, Fig. 11–12.

25 Slabe, »Nova podoba arheološkega območja Turnovšče«; Horvat, *Nauportus*, 77–79; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 119–120.

26 Mušič, Horvat, Mušič, Horvat, »*Nauportus - an Early Roman trading post*«, 261.

27 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočvarjev vrt*, 308–313.

Pretekle raziskave so naselbino v veliki meri obravnavale z vidika uvoženih, pretežno italjskih izdelkov,²⁸ medtem ko je vloga Navporta kot lokalnega produkcijskega središča razmeroma slabo poznana.

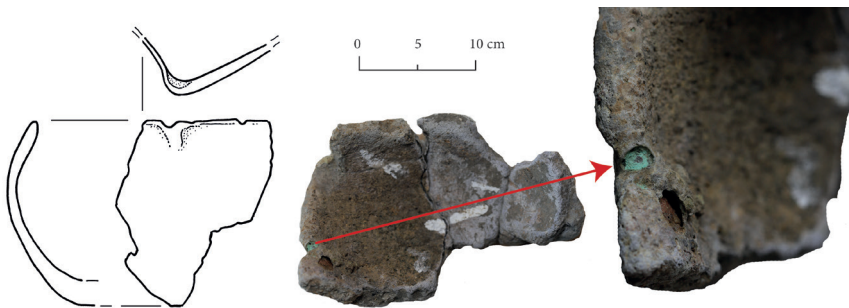
Prispevek se osredotoča na arheološke najdbe, ki jih lahko neposredno (ostanki ognjišč in obrtnih delavnic) ali posredno (delovni pripomočki, proizvodni odpad, polizdelki, izdelki z razpoznavnimi značilnostmi, ki se pojavljajo na geografsko omejenem območju) povežemo z obstojem obrti v naselbini.²⁹ Podatki iz zgodovinskih virov in napisnih kamnov niso bili vključeni v analizo.

METALURGIJA

Na Bregu so bili na lokaciji Kočevanjev vrt (gl. zgoraj, slika 2: 3) najdeni ostanki treh livarskih lončkov.³⁰

Prvi lonček je bil najden v polnilu odpadne jame, ki ga drobne najdbe datirajo v tiberijsko obdobje.³¹ Na ustju se je ohranil zataljen delec bron, ohranjen izlizek kaže, da so ga uporabljali za ulivanje staljene kovine v kalupe (gl. spodaj, slika 3).

Drugi lonček (gl. spodaj, slika 4) izvira iz plasti z območja domnevne ograde s tlakovano notranjostjo in, sodeč po drugih najdbah z istega konteksta, sodi v drugo polovico ali zadnjo četrtino 1. in v 2. stoletje n. št.³²

Slika 3: Navport, Kočevanjev vrt. Livarski lonček iz polnila odpadne jame; na fotografiji je prikazan zataljen delec bron na ustju lončka

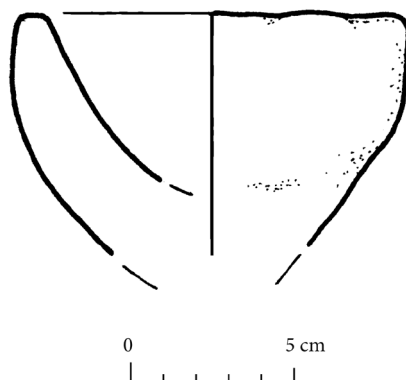
28 Gl. npr. Horvat, »The beginning of Roman commerce«; Horvat, Mušič, »Nauportus, a commercial settlement«; Horvat, »Skupek keramike«; Grassl, »Die Rolle von Nauportus«; Berden et al., »Selected early imperial contexts«; Berden, Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevanjev vrt.

29 Santoro, »Artigianato e produzione«, 35–50.

30 Primerjaj z Bayley in Rehren, »Towards a functional«, Fig. 3: b,c.

31 Horvat, »Skupek keramike«; Berden, Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevanjev vrt, sl. 163.

32 Berden, Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevanjev vrt, sl. 163.

Slika 4: Navport, Kočevarjev vrt. Livarski lonček iz plasti z območja domnevne ograde

Tretji lonček izvira iz konteksta domnevno metalurške peči na severnem obrobju območja, ki pa ni podrobneje datirana.³³

V slabo datirani plasti z iste lokacije je bil najden tudi polizdelek fibule³⁴ (gl. spodaj, slika 5). Ulita osnova ima razmeroma nizek lok polkrožnega preseka z dvema profiliranimi gumboma, ki se nadaljuje v uokvirjeno trikotno nogo z gumbastim zaključkom. Opisane značilnosti jo uvrščajo med noriško-panonske dvogumbaste fibule vrste Almgren 236c po J. Garbschu, ki so jih v 1. in prvi tretjini 2. stoletja n. št. nosili predvsem na območju vzhodne Panonije in Norika.³⁵

Pregled fibule pod vrstičnim elektronskim mikroskopom z energijsko-disperzijsko spektroskopijo rentgenskih žarkov (SEM-EDS)³⁶ je pokazal, da je bila ulita iz kositrovega bronu (gl. spodaj, slika 6, tabela 1).

Primerjava rezultatov analize z objavljenimi analizami emonskih fibul³⁷ je bila otežena, saj gre pri slednjih za meritve, ki so bile opravljene z drugačnimi analitskimi tehnikami. Objave emonskega gradiva večinoma tudi ne podajajo natančnih tipoloških opredelitev analiziranih fibul, ki je nujna, če želimo primerjati tipološko enake in/ali podobno stare fibule ter identificirati morebitne izdelke iste metalurške delavnice.

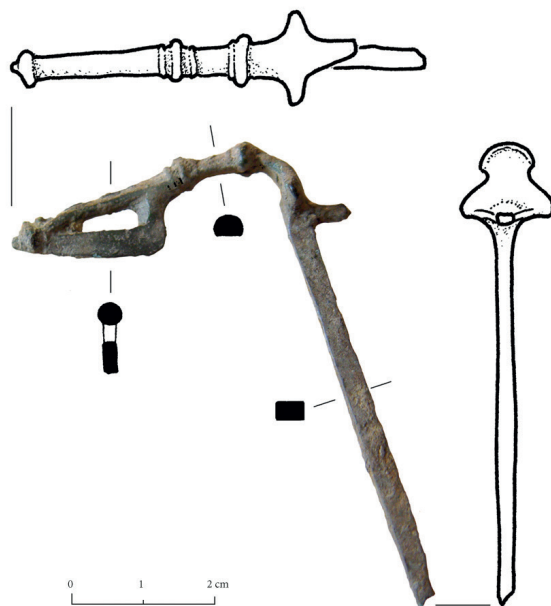
33 Tica, Pavlovič in Rutar, *Poročilo arheoloških izkopavanj*; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 114, Fig. 5: 2, 6:2.

34 Primerjaj s Sedlmayer, »Die Fibeln vom Magdalensberg«, Taf. 11: 268–270.

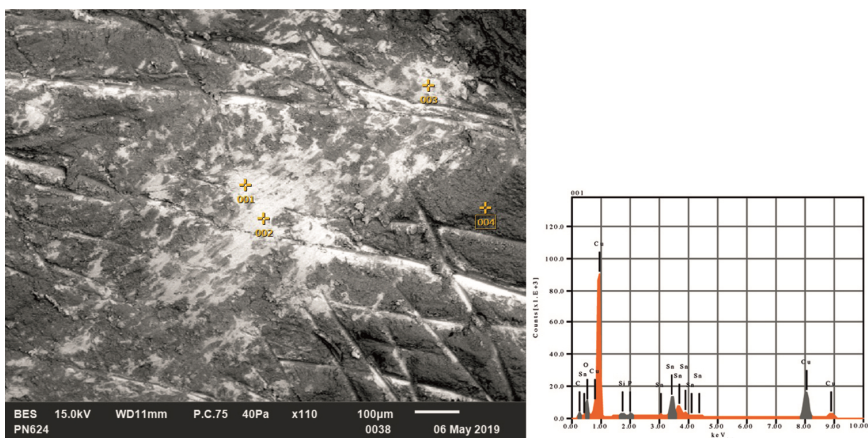
35 Garbsch, *Die norisch-pannonische Frauentracht*, 29–30, Abb. 4, Karte 7; Garbsch, »Ein Flügelbelfragment vom Lorenzberg«, Abb. 4; korelacija datacije Istenič, Poetovio, zahodna grobišča I, 57–58.

36 Analize je opravil dr. Adrijan Košir z ZRC SAZU, Paleontološki inštitut Ivana Rakovca.

37 Giumlia-Mair, »Roman Copper-based Finds«, Table 1: 29–33, 35–42, 48–49, 78; Giumlia-Mair, »Technical studies«, 40–41.

Slika 5: Navport, Kočevarjev vrt. Polizdelek noriško-panonske fibule tipa Almgren 236c

Slika 6: Navport, Kočevarjev vrt. Analize polizdelka noriško-panonske fibule tipa Almgren 236c pod vrstičnim elektronskim mikroskopom z energijsko-disperzijsko spektroskopijo rentgenskih žarkov (SEM-EDS)

Tabela 1: Navport, Kočevarjev vrt. Rezultati analize polizdelka noriško-panonske fibule tipa Almgren 236c pod vrstičnim elektronskim mikroskopom z energijsko-disperzijsko spektroskopijo rentgenskih žarkov (SEM-EDS)

št. meritve	mikrolokacija meritve	P	O	C	Al	Si	Cu	Sn
001	kovina	0.39	3.27	2.76		0.41	76.96	16.21
002	kovina						82.33	17.67
003	kovina	0.84	7.36	3.94		0.75	63.03	24.09
004	patina	1.58	9.11	3.34	0.25	1.36	37.16	47.20

Na Kočevarjevem vrtu (gl. zgoraj, slika 2: 3) je bilo v različnih plasteh najdenih tudi več kilogramov žlindre, ki je ostanek predelave železove rude (gl. spodaj, slika 7).

Najstarejši kosi žlindre izvirajo iz plasti, ki jih po drobnih najdbah datiramo v srednje-, morda že zgodnjeavgustejsko obdobje, najmlajši so iz premešanih plasti, ki so vsebovale poznorimske oziroma recentne najdbe.³⁸

Ostanki železove žlindre in peči so bili najdeni tudi na južnem obrobju naselbinskega jedra na Bregu, tj. na območju Delavskega naselja³⁹ (gl. zgoraj, slika 2: 4).

Predstavljene skromne najdbe kažejo na predelavo bron in železa nekje na območju Brega. Najdbe ostankov peči⁴⁰ in distribucija železove žlindre⁴¹ z območja Kočevarjevega vrta (gl. zgoraj, slika 2: 3) kažejo, da je obrtni del verjetno ležal na severnem obrobju naselbine na Bregu, kar je z vidika požarne varnosti tudi najbolj logično. Ostanki žlindre in peči z območja Delavskega naselja⁴² (gl. zgoraj, slika 2: 4) kažejo na obstoj obrtniških delavnic tudi na južnem obrobju tega naselbinskega jedra.

38 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*.

39 Bekljanov-Zidanšek in Žerjal, *Poročilo o arheoloških raziskavah*; Žerjal in Bekljanov Zidanšek, »Rimska naselbina na Vrhniki«; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 116, Fig. 10.

40 Tica, Pavlovič in Rutar, *Poročilo arheoloških izkopavanj*; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 114, Fig. 5: 2, 6:2.

41 Neobjavljeno.

42 Bekljanov-Zidanšek in Žerjal, *Poročilo o arheoloških raziskavah*; Žerjal in Bekljanov Zidanšek, »Rimska naselbina na Vrhniki«; Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 116, Fig. 10.

Slika 7: Navport, Kočevarjev vrt. Izbor primerkov železove žlindre

TEKSTILSTVO

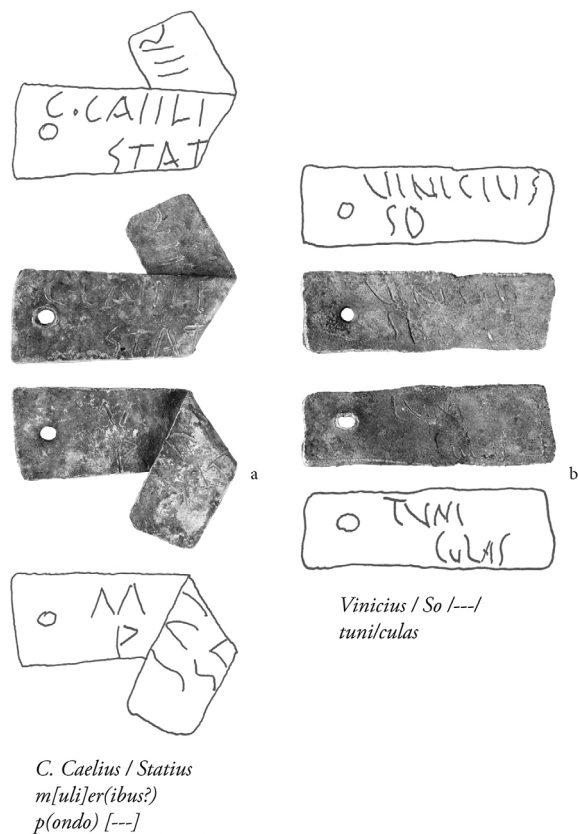
Epigrafska analiza napisov na svinčenih etiketah z najdišča Kočevarjev vrt na Bregu (gl. zgoraj, slika 2: 3) odpira vpogled v drugače težko razpoznavne sledi proizvodnje tekstila.

Prva etiketa (gl. spodaj, slika 8: a) govori o uvozu volne za potrebe tekstilne obrti,⁴³ druga (gl. spodaj, slika 8: b) pa o dobavi majhnih ali kratkih tunik, ki so bodisi bile uvožene, bodisi so bile izdelek lokalnega obrtnika in naj bi bile namenjene vojski.⁴⁴

Najdbe vijčkov (gl. spodaj, slika 9: 1), motkov (gl. spodaj, slika 9: 2) in uteži za statve (gl. spodaj, slika 9: 3–4) z iste lokacije (gl. zgoraj, slika 2: 3) se ujemajo z najdbo svinčene etikete, ki omenja uvoz surove volne (gl. zgoraj, slika 8: a) in kažejo na predelavo volne (morda tudi lanu in drugih tekstilnih surovin) v naselbini.

43 Lovenjak, »Štiri ploščice z napisi«, c; Grassl, »Die Rolle von Nauportus«, 465–466.

44 Lovenjak, »Štiri ploščice z napisi«, d; Grassl, »Die Rolle von Nauportus«, 466–467.

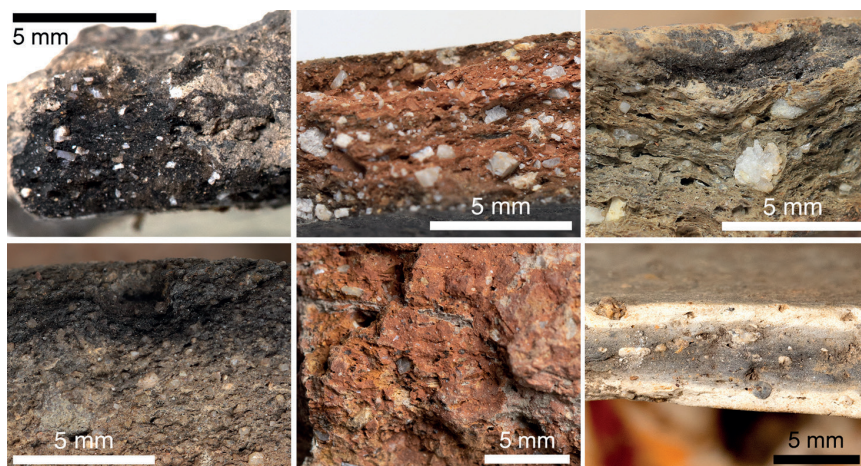
Slika 8: Navport, Kočevarjev vrt. Svinčeni etiketi (transkripcija H. Grassl, »Die Rolle von Nauportus«)

Slika 9: Navport, Kočevarjev vrt. Izbor vijčkov, motkov in uteži za statve

LONČARSTVO

Ob širokem naboru uvoženega finega namiznega in transportnega posodja iz velikih sredozemskih lončarskih centrov je bilo na Kočevarjevem vrtu na Bre-gu (gl. zgoraj, slika 2: 3) najdeno tudi grobo kuhinjsko posodje, za katerega na podlagi specifičnih receptur lončarskih mas (gl. spodaj, slika 10) in omejene razširjenosti oblik predpostavljam, da izhaja iz lončarskih delavnic, ki so domnevno delovale v ožjem geografskem prostoru, v katerem leži Navport. Gre za območje Ljubljanske kotline, od koder so znani predvsem lončarski centri v Emoni,⁴⁵ in njeni neposredni okolici.⁴⁶

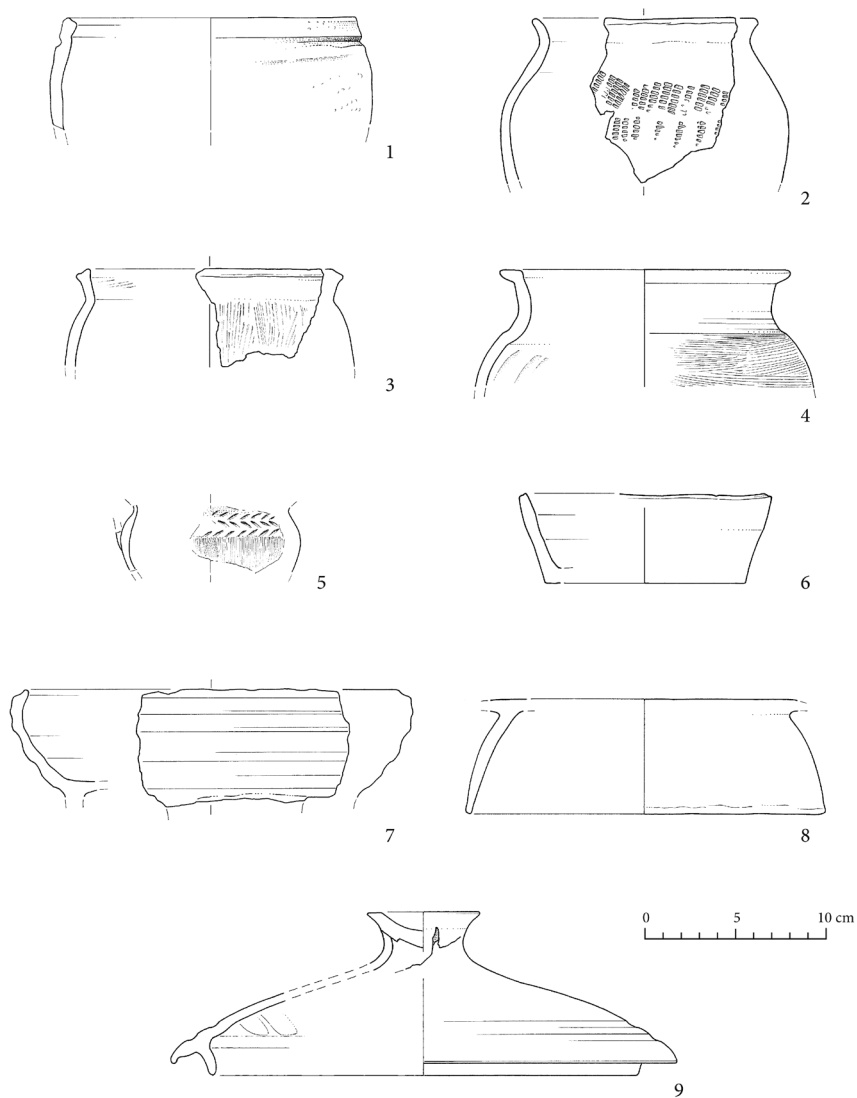
Slika 10: Navport, Kočevarjev vrt. Groba kuhinjska keramika, izbor domnevno lokalnih lončarskih mas

Med številnim in raznolikim gradivom, datiranim med avgustejsko in poznorimsko obdobje,⁴⁷ so bili med drugim najdeni prostoročno izdelani lonci preprostih, poznoprazgodovinskih oblik (gl. spodaj, slika 11: 1), lonci delani na lončarskem kolesu (gl. spodaj, slika 11: 2–4), drobni enoročajni lončki (gl. spodaj, slika 11: 5), preprosti krožniki (gl. spodaj, slika 11: 6), trinožniki (gl. spodaj, slika 11: 7), pekve (gl. spodaj, slika 11: 8) in pokrovi (gl. spodaj, slika 11: 9).

45 Istenič, Plesničar-Gec, »A pottery kiln at Emona«; Istenič et al., »Local production of pottery«; Istenič, »Roman pottery in Slovenia«, 207–208; Žerjal et al., »Pottery and other productions«, 94.

46 Horvat in Sagadin, »Emonska podeželje«, 215, sl. 6.

47 Berden, Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt, 186–207.

Slika 11: Navport, Kočevarjev vrt. Izbor grobega kuhinjskega posodja

IZDELAVA PIGMENTOV

Na Kočevarjevem vrtu na Bregu (gl. zgoraj, slika 2: 3) so bili najdeni ostanki štirih modrih kroglic.

Tri modre kroglice (gl. spodaj, slika 12: 1, 2, 4) so bile najdene v polnilu odpadne jame, pri čemer drobne najdbe kažejo na datacijo v tiberijsko obdobje.⁴⁸ Četrta kroglica (gl. spodaj, slika 12: 3) je bila odkrita v premešani plasti.⁴⁹

Njihov premer se giblje med 1,3–2,5 cm. Površina ima rumenkastorjavo patino, zrnata notranjost je svetlo do temno modra. Pregled kroglic pod optičnim in vrstičnim elektronskim mikroskopom z energijsko-disperzijsko spektroskopijo rentgenskih žarkov (SEM-EDS) je pokazal, da gre za kroglice egipčansko modrega barvila.⁵⁰

Gre za umetni pigment, ki so ga izdelovali s segrevanjem silikatov, bakra, apnenca in alkalij (fosfor ali žveplo). Iz zmesi so po segrevanju izdelali kroglice, ki so jih pred uporabo zdrobili in presejali, da so dobili pigment, ki je dal različne odtenke modre barve.⁵¹ V rimski dobi so ga izdelovali vsaj na območju Neapeljskega zaliva (*Puteoli, Cumae, Liternum*), Grčije (Kos) in Egipta (Memfis),⁵² od koder so ga izvažali po celotnem imperiju.⁵³ Zaradi razmeroma enostavne izdelave in cenenosti je služil kot nadomestek za drage modre pigmente iz azurita in lapis lazulija.⁵⁴

Kroglice egipčansko modrega barvila iz Kočevarjevega vrta bi zaradi enostavnega postopka pridobivanja lahko kazale na izdelavo tega pigmenta v sami naselbini. Zaradi lokacije in vloge Navporta v trgovski mreži ne moremo izključiti tudi možnosti, da predstavljajo ostanek trgovskega tovara, ki je potoval skozi naselbino.⁵⁵

48 Horvat, »Skupek keramike«; Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, sl. 163.

49 Berden, *Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt*, sl. 163.

50 Berden, Košir, »SEM-EDS Elemental analysis«.

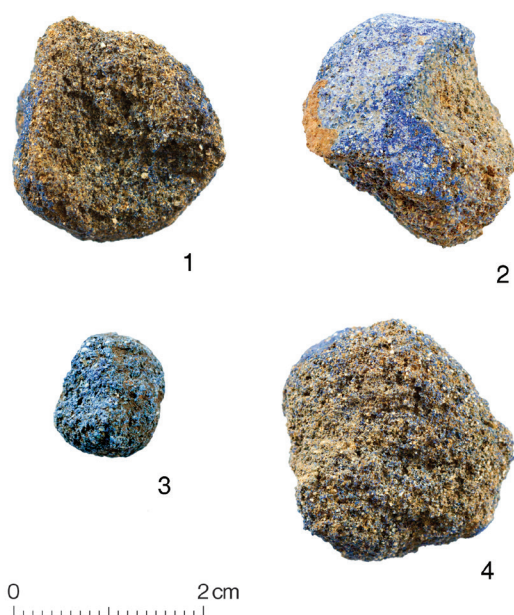
51 Vitruvij, *O arhitekturi* 7.11.1; Teofrast, Περὶ λίθων, 55; Riederer, »Egyptian Blue«, 32–34.

52 Skovmøller et al., »Egyptian blue«, 373–374; Rodler et al., »Provenancing ancient Pigments«, Fig. 8; Kovalev et al., »Making and working Egyptian blue«, Fig. 11.

53 Gl. npr. Plunkett Bushe-Fox, *Excavation on the Roman site of Wroxeter*; Tchernia, »Les fouilles sous-marines de Planier«; Bachmann in Cysz, »Das Grab eines römischen Malers«; Bachmann in von Pfeffer, »Römische Farbtopfe aus Mainz«; Riha, »Römisches Toilettgerät«; Gliozzo et al., »Pigments and plaster«; Delamare, Repoux, »Compte-rendu d'analyse«; Kovalev et al., »Making and working Egyptian blue«.

54 Skovmøller et al., »Egyptian blue«, 385–386.

55 Berden, Košir, »SEM-EDS Elemental analysis«; v prid zadnji hipotezi Kovalev et al., »Making and working Egyptian blue«, 10.

Slika 12: Navport, Kočevarjev vrt. Kroglice egipčansko modrega barvila (Berden, Košir, »SEM-EDS Elemental analysis«, Fig. 3)

ZAKLJUČEK

Iskanje sledov obstoja obrti v arheoloških plasteh rimskega Navporta je bilo zaradi maloštevilnih ostankov oteženo.

Vsi znani ostanki obrtnih dejavnosti v naselbini so omejeni na naselbinsko jedro na Bregu, kjer so v zadnjih letih potekale najobsežnejše raziskave in je zato arheološko najboljše raziskan del naselbine.⁵⁶ Ostanki livarskih lončkov in polizdelka noriško-panonske dvogumbaste fibule tipa Almgren 236c kažejo na predelavo brona, ostanki žindre pa na pridobivanje železa. Najdbe tkalskih pripomočkov in svinčenih etiket govorijo o predelavi volne (morda tudi lanu in drugih tekstilnih surovin). Del grobega kuhinjskega posodja, izdelanega iz lončarskih mas s specifičnimi recepturami, je bil najverjetneje izdelan v domačih lončarskih delavnicah. Kroglice egipčansko modrega barvila bi zaradi enostavnega postopka pridobivanja lahko kazale na izdelavo tega pigmenta v sami naselbini ali pa gre za ostanek trgovskega blaga, ki je potovalo skozi Navport.

⁵⁶ Žerjal, »Nauportus/Vrhnika«, 113–116, Fig. 5–8.

Metalurgija, tekstilstvo in lončarstvo spadajo v tipični nabor rimskih obrti, značilnih za praktično vsako večjo naselbino z območja *Caput Adriae*.⁵⁷ V primeru Navporta so te obrti služile predvsem samooskrbi tedanjih prebivalcev. Glede na pomen naselbine so njihovi ostanki zelo skromni. Gre namreč za naselbino, katere gospodarstvo je v temeljilo na trgovini in prometu.⁵⁸

Zahvala

Članek je nastal v okviru projekta Mala naselbina ob veliki cesti – rimski vikus Navport (Z6-50194), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Zahvaljujem se Adrijanu Koširju (ZRC SAZU, Paleontološki inštitut Ivana Rakovca) za opravljene naravoslovne analize. Dragotin Valoh je prispeval fotografije predmetov, načrti in karte so delo Mateje Belak (oba ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo), najdbe je zrisala Nataša Grum. Hvala tudi Jani Horvat (ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo), ki je kritično prebrala besedilo in prispevala predloge za izboljšavo.

Tina Berden

ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo

tina.berden@zrc-sazu.si

BIBLIOGRAFIJA

- Bachmann, Hans-Gert in Wolfgang Cysz. »Das Grab eines römischen Malers aus Nida-Hedderheim.« *Germania* 55, št. 1–2 (1977): 85–107.
- Bachmann, Hans-Gert in Waltraud von Pfeffer. »Römische Farbtöpfe aus Mainz.« *Fundberichte aus Hessen* 19/20 (1979/1980): 687–696.
- Bayley, Justine in Thilo Rehren. »Towards a functional and typological classification of crucibles.« V: *Metals and mines: studies in archaeometallurgy*, ur. Susan La Niece, Duncan Hook in Paul Craddock, 46–55. London: Archetype: British Museum, 2007.
- Bavec, Uroš in Jana Horvat. »Vrhnika, Gradišče 5. Uvodno poročilo o arheoloških izkopavanjih.« *Vrhniki razgledi* 1 (1996): 107–110.
- Berden, Tina. Navport (Vrhnika): arheološko najdišče Kočevarjev vrt. Doktorska disertacija, Podiplomska šola ZRC SAZU, 2022.
- Berden, Tina in Adrijan Košir. »SEM-EDS Elemental analysis of the pigments from Nauportus.« V: *Adriatlas 4. Produzioni artigianali in area adriatica: manufatti, ateliers*

57 Gl. npr. Mikl-Curk, »Gospodarstvo na ozemlju današnje Slovenije«, 310–311; Vidrih Perko in Žbena Trkman, »Trgovina in gospodarstvo v Vipavski dolini«, Horvat in Sagadin, »Emonsko podeželje«, 213–216; zadnji pomembnejši sintetični pregled Žerjal et al., »Pottery and other productions«.

58 Horvat, Mušič, »Nauportus, a commercial settlement«.

- e attori (III sec. a.C. – V sec. d.C.)*, ur. Daniela Rigato, Manuela Mongardi in Mat-thia Vitelli Casella, 135–144. Pessac: Ausonius, UN@, 2021. <https://una-editions.fr/adriatlas-4/>
- Berden, Tina, Katarina Čufar in Jana Horvat. »Selected early imperial contexts from Na-uportus: Breg area.« V: *Chronologie und vergleichende Chronologien zum Ausgang der Römischen Republik und zur Frühen Kaiserzeit. Tagungsband des internationalen Kolloquiums anlässlich 70 Jahre Archäologische Ausgrabungen auf dem Magdalensberg: zugleich Festgabe für Eleni Schindler Kaudelka*, ur. Heimo Dolenz in Karl Strobel, 35–64. Kärntner Museumsschriften 87. Klagenfurt am Wörthersee: Landesmuseum für Kärnten, 2019.
- Bekljanov-Zidanšek, Iris in Tina Žerjal. *Poročilo o arheoloških raziskavah pri projektu »Infrastruktura Delavsko naselje«*. *Parc. št. 2519/1, 2520/1, k. o. Vrhnika* (21.6.–26.7.2017). Ljubljana: Arhej, 2018.
- Božič, Dragan. »Slovenija in srednja Evropa v poznolatskem obdobju (Slowenien und Mitteleuropa in der Spätlatenzzeit).« *Arheološki vestnik* 44 (1993): 142–150.
- Buora, Maurizio, ur. *Lungo la via dell'Ambra, apporti altoadriatici alla romanizzazione dei territori del Medio Danubio (I sec. a. C. - I sec. d. C.)*. Udine: Arti Grafiche Friulane, 1996.
- Ciglencečki, Slavko. »Claustra Alpium Iuliarum, tractus Italiae circa Alpes and the defence of Italy in the final part of the Late Roman period.« *Arheološki vestnik* 67 (2016): 409–424.
- Čufar, Katarina, Jana Horvat, Tjaša Tolar, Tina Berden in Maks Merela, »Raziskovalni potencial lesa sodov iz rimskih vodnjakov (Research potential of wood of barrels from Roman water wells)«. *Les: revija za lesno gospodarstvo* 68, št. 1 (2019): 47–60.
- Delamare, François in Monique Repoux. »Compte-rendu d'analyse d'une boulette bleue provenant de Magdalensberg (Nachwort from K. Gostenčnik, E. Schindler Kaudelka).« *Römisches Österreich* 41 (2018): 43–50.
- Garbsch, Jochen. *Die norisch–pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 11. Veröffentlichungen der Kommission zur Archäologischen Erforschung des Spätromischen Raetien der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 5. München: C. H. Beck, 1965.
- Garbsch, Jochen. »Ein Flügelbelfragment vom Lorenzberg bei Epfach. Bemerkungen zu Fibeln der Frauentracht von Raetien und Iuvavum.« V: *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag*, ur. Georg Kossack in Günter Ulbert, 163–183. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte. Ergänzungsband 1. München: C. H. Beck, 1974.
- Gaspari, Andrej. Latenske in zgodnjerimske najdbe iz Ljubljane. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo: 2002.
- Gaspari, Andrej. *Apud horridas gentis ... Začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2010.
- Gaspari, Andrej. *Deblak s konca 2. stoletja pr. n. št. iz Ljubljane na Vrhniki. Študija o ladjah in čolnih predrimskega in rimskega Navporta z orisom plovbe na Ljubljanskem barju med prazgodovino in novim vekom = The late 2nd century B. C. logboat from the Ljubljana river at Vrhnika. Study on the ships and boats of Preroman and Roman Nauportus with the outline of the navigation on the Ljubljana marshes between prehistory and the early modern period*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2017.

- Gaspari, Andrej in Miran Erič. »Arheološke raziskave struge Ljubljanice med Verdom in Vrhniko (Archaeological research of the Ljubljanica riverbed between Verd and Vrhnik).« *Annales: anali za istrske in mediteranske študije = annali di Studi istriani e mediterranei = annals for Istrian and Mediterranean studies*. Series historia et sociologia 18, št. 2 (2008): 407–430.
- Giumlia-Mair, Alessandra. »Roman Copper-based Finds From a Slovenian Settlement.« *Bulletin of the Metals Museum* 25 (1996): 48–63.
- Giumlia-Mair, Alessandra. »Technical studies on the roman copper-based finds from Emona.« *Berliner Beiträge zur Archäometrie* 18 (2001): 5–42.
- Gliozzo, Elisabetta, Fernanda Cavari, Damiano Damiani in Isabella Memmi. »Pigments and plaster from the Roman settlement of Thamusida (Rabat, Morocco).« *Archaeometry* 54, št. 2 (2012): 278–293.
- Grassl, Herbert. »Die Rolle von Nauportus (Vrhnik) im Lichte neuer Textfunde (Pomen Navporta v luči novih zapisov na svičenih ploščicah).« *Arheološki vestnik* 68 (2017): 459–469.
- Horvat, Jana. *Nauportus (Vrhnik)*. Dela, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede = Opera, Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis I: Historia et sociologia 33. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990.
- Horvat, Jana. »Nauportus. Vrhnik v arheoloških obdobjih.« *Vrhniški razgledi* 1 (1996): 89–106.
- Horvat, Jana. »The beginning of Roman commerce along the main route Aquileia – Emona.« V: *Terre di mare: l'archeologia dei paesaggi costieri e le variazioni climatiche. Atti del Convegno internazionale di studi, Trieste, 8-10 novembre 2007*, ur. Rita Auriemma in Snježana Karinja, 444–453. Trieste: Università degli studi di Trieste; Piran: Pomorski muzej - Museo del mare "Sergej Mašera" Piran - Pirano, 2008.
- Horvat, Jana. »Skupek keramike iz prve polovice 1. stoletja iz Navporta (Assemblage of ceramic ware from the first half of the 1st century AD from Nauportus).« V: *Emona med Akvilejo in Panonijo*, ur. Irena Lazar in Bernarda Županek, 273–299. Zbirka *Annales Mediterranei*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja, Univerzitetna založba *Annales*, 2012.
- Horvat, Jana. »Nauportus – Vrhnik.« V: *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru*, ur. Jana Horvat, Irena Lazar in Andrej Gaspari, 93–112. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 40. Ljubljana: Založba ZRC, 2020.
- Horvat, Jana in Branko Mušič. »Nauportus, a commercial settlement between the Adriatic and the Danube (Navport, trgovska naselbina med Jadranom in Donavo. Nauportus, un insediamento commerciale tra l'Adriatico e il Danubio).« V: *Le Valli del Natisone e dell'Isonzo tra Centroeuropa e Adriatico. Atti del convegno internazionale di studi, San Pietro al Natisone (UD), 15-16 settembre 2006*, ur. Monica Chiabà, Paola Maggi in Chiara Magrini, 165–174. Roma: Quasar, 2007.
- Horvat, Jana in Milan Sagadin. »Emonsko podežlje.« V: *Emona MM: urbanizacija prostora - nastanek mesta*, ur. Boris Vičič in Bernarda Županek, 201–223. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Mestni muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2017.
- Horvat, Jana, Pavla Peterle Udovič, Tjaša Tolar, Borut Toškan. »Območje pristanišča v Navportu = The port area of Nauportus.« *Arheološki vestnik* 67 (2016): 177–258.
- Ipavec, Anja, Jasna Štajdohar, Davor Pečar, Matej Draksler in Samo Hvalec. Končno strokovno poročilo o arheoloških izkopavanjih na najdišču Vrhnik – Kočevjarjev vrt. Maribor: Samo Hvalec s.p., 2022.

- Istenič, Janka. *Poetovio, zahodna grobišča I: grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu*. Katalogi in monografije 32. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1999.
- Istenič, Janka. *Rimska vojaška oprema iz reke Ljubljanice: arheološke in naravoslovne raziskave*. Katalogi in monografije 43. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2019.
- Istenič, Janka. »Roman pottery in Slovenia: case studies of Poetovio, Emona and Aegean cooking ware (Rimska keramika u Sloveniji: primjeri Poetovione, Emone i egejske kuhinjske keramike).« V: *Rimske keramičarske i staklarske radionice: proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru. Zbornik 1. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 23.–24. listopada 2008 = Officine per la produzione di ceramica e vetro in epoca Romana: produzione e commercio nella regione Adriatica. Atti del 1 Colloquio archeologico internazionale, Crikvenica (Croazia), 23-24 Ottobre 2008 = Roman ceramics and glass manufactures: production and trade in the Adriatic region. Proceedings of the 1st International Archaeological Colloquium, Crikvenica (Croatia), 23-24 October 2008*, ur. Goranka Lipovac Vrkljan, Irena Radić Rossi in Bartul Šiljeg, 205–211. Crikvenica: Institut za arheologiju, Grad Crikvenica, Muzej grada, 2011.
- Istenič, Janka in Ljudmila Plesničar-Gec, »A pottery kiln at Emona.« *RCRF Acta* 37 (2001): 141–146.
- Istenič, Janka, Malgorzata Daszkiewicz in Gerwulf Schneider, »Local production of pottery and clay lamps at Emona (Italia, regio X).« *RCRF Acta* 38 (2003): 83–91.
- Karhstedt, Ulrich. »Studien zur politischen und Wirtschaftsgeschichte der Ost- und Zentralalpen vor Augustus.« *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse, Heft 1* (1927): 1–36.
- Kos, Peter. »The construction and abandonment of the Claustra Alpium Iuliarum defence system in light of the numismatic material = Gradnja in opustitev obrambnega sistema Claustra Alpium Iuliarum v luči numizmatičnega gradiva.« *Arheološki vestnik* 63 (2012): 265–300.
- Kovalev Ilia, Alexandra S. Rodler, Cecilie Brøns in Thilo Rehren. »Making and working Egyptian blue – a review of the archaeological evidence.« *Journal of Archaeological Science* 153 (2023): 1–17.
- Lovenjak, Milan. »Štiri ploščice z napisi«. V: *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, ur. Peter Turk et al., 244–247. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009.
- Mikl-Curk, Iva. »Gospodarstvo na ozemlju današnje Slovenije v zgodnji antiki (L'économie sur le territoire de la Slovénie actuelle dans la haute antiquité).« *Arheološki vestnik* 19 (1968): 307–320.
- Mušič, Branko in Jana Horvat. »Nauportus – an Early Roman trading post at Dolge njive in Vrhnika. The results of geophysical prospecting using a variety of independent methods = Nauportus–zgodnjerimska trgovska postojanka na Dolgih njivah na Vrhniki. Rezultati geofizikalne raziskave z več neodvisnimi metodami.« *Arheološki vestnik* 58 (2007): 219–283.
- Plohl, Borut, Tina Žerjal in Matjaž Novšak. *Končno poročilo o raziskavah in izkopavanjih pri projektu »izvedbe nadzora in vodenja prometa na Vrhniki«, parc. št. 2526/3, 2854/45, 2940/1, 2940/2, k.o. Vrhnika*. Ljubljana: Arhej, 2020.
- Plunkett Bushe-Fox, Joscelyn. *Excavation on the Roman site of Wroxeter, Shropshire in 1912. Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London 1*. Oxford: Society of Antiquaries, 1913.
- Riederer, Joseph. »Egyptian Blue«. V: *Artists' Pigments. A Handbook of Their History and Characteristics* 3, ur. Elisabeth West FitzHugh, 23–45. Washington: National Gallery of Art; London: Archetype Publications, 1997.

- Riha, Emilie. *Römisches Toilettgerät und medizinische Instrumente aus Augst und Kaiseraugst*. Forschungen in Augst 6. Augst: Römermuseum Augst, 1986.
- Rodler, Alexandra S., Gilberto Artioli, Sabine Klein, Rainer Petschick, Peter Fink-Jensen in Cecilie Brøns. »Provenancing ancient pigments: Lead isotope analyses of the copper compound of egyptian blue pigments from ancient mediterranean artefacts«. *Journal of Archaeological Science: Reports* 16 (2017): 1–18.
- Santoro, Sara. »Artigianato e produzione nella Cisalpina romana: proposte di metodo e prime applicazioni.« V: *Artigianato e produzione nella Cisalpina*, ur. Sara Santoro, 19–69. Flos Italiae 3. Firenze: All'Insegna del Giglio, 2004.
- Sedlmayer, Helga. *Die Fibeln vom Magdalensberg. Funde der Grabungsjahre 1948–2002 und Altfunde des 19. Jahrhunderts*. Kärntner Museumsschriften 79. Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 16. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Landesmuseums Kärnten, 2009.
- Skovmøller, Amalie, Cecilie Brøns in Maria Louise Sargent. »Egyptian blue: Modern myths, ancient realities«. *Journal of Roman Archaeology* 29 (2016): 371–387.
- Slabe, Marjan. »Nova podoba arheološkega območja Turnovšče nad Vrhniko«. *Varstvo spomenikov* 22 (1979): 123–144.
- Šašel, Jaroslav. »Keltisches portorium in den Ostalpen«. V: *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata*. Römische Forschungen in Niederösterreich 5, 198–204. Graz in Köln: H. Böhlau, 1966. (= Šašel, Jaroslav. *Opera selecta*, ur. Rajko Bratož in Marjeta Šašel-Kos. Situla 30, 500–506. Ljubljana: Narodni muzej, 1992).
- Šašel Kos, Marjeta. »Nauportus, antični literarni in epigrafski viri«. V: *Nauportus (Vrhnika)*, ur. Jana Horvat, 17–33. Dela, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede = Opera, Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis I: Historia et sociologia 33. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990.
- Šašel Kos, Marjeta. »The boundary stone between Aquileia and Emona = Mejnik med Akvilejo in Emono.« *Arheološki vestnik* 53 (2002): 373–382.
- Šašel Kos, Marjeta. »Il confine nord-orientale dell'Italia romana riesame del problema alla luce di un nuovo documento epigrafico«. *Aquileia nostra* 73 (2002): 246–259.
- Šašel Kos, Marjeta. »A few remarks concerning the archaologia of Nauportus and Emona: the Argonauts (Argonavti: mitična preteklost Navporta in Emona)«. V: *Mediterranean myths from classical antiquity to the eighteenth century = Mediteranski miti od antike do 18. stoletja*, ur. Metoda Kokole et al., 13–20. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Šašel Kos, Marjeta. »Ljubljana in mit o Argonavtih«. V: *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, ur. Peter Turk et al., 110–113. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009.
- Šašel Kos, Marjeta. »Colonia Iulia Emona – the genesis of the Roman city = Colonia Iulia Emona – nastanek rimskega mesta«. *Arheološki vestnik* 63 (2012): 79–104.
- Šašel Kos, Marjeta. »The Problem of the Border between Italy, Noricum, and Pannonia.« *Tyche. Beiträge zur alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik* 29 (2014): 153–164.
- Šašel Kos, Marjeta. »Boundary between Aquileia and Emona reconsidered.« *Epigraphica, periodico internazionale di epigrafia* 78, št. 1–2 (2016): 221–233.
- Tchernia, André. »Les fouilles sous-marines de Planier (Bouches-du-Rhône)«. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 13, št. 2 (1969): 292–309.
- Tica, Gojko, Daša Pavlovič in Gašper Rutar. *Poročilo arheoloških izkopavanj na lokaciji Kočevjarjev vrt – elektro – Vrhnika*. Planina: Tica sistemi d.o.o., 2006.

- Vidrih Perko, Verena in Beatrice Žbona Trkman. »Trgovina in gospodarstvo v Vipavski dolini in Goriških brdih v rimski dobi: interpretacija na podlagi najdišč Loke, Neblo, Bilje in Ajdovščina (Trade and economy in the valley of Vipava river in the Roman time. Commerci ed economia nella valle del Vipacco e nel Collio Goriziano in eta Romana).« V: *Zbornik prispevkov v počastitev 75-letnice prof. Sergia Tavana*, ur. Rajko Bratož et al., 17–72. Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja 30–31 (2003–2004).
- Vojaković, Petra, Iris Bekljanov Zidanšek in Borut Toškan. »Poznorepublikanski Navport: območje Stare pošte (Late Republican Nauportus: the Stara pošta site)«. *Arheološki vestnik* 70 (2019): 93–126.
- Žerjal, Tina in Iris Bekljanov Zidanšek. »Rimska naselbina na Vrhnikih – ulici Delavsko naselje in Partizanski tabor«. V: *Arheologija v letu 2017: dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, ur. Petra Stipančič in Bojan Djurić, 72. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, 2018.
- Žerjal, Tina. »Vrhnika/Nauportus – Gradišče, raziskave leta 2018 = Gradišče 2018 research = Gradišče, istraživanja u 2018. godini.« V: *Clastra patefacta sunt Alpium Iuliarum: recentna arheološka istraživanja na području kasnoantičkog obrambenog sustava = nedavne arheološke raziskave na području poznorimskog obrambenog sistema = recent archaeological investigation of the Late Roman barrier system*, ur. Josip Višnjić in Katharina Zanier, 326–359. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2019.
- Žerjal, Tina. »Nauportus/Vrhnika«. V: *Roman urban landscape: towns and minor settlements from Aquileia to the Danube*, ur. Jana Horvat, Stefan Groh, Karl Strobel in Mateja Belak, 105–125. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 47. Ljubljana: Založba ZRC, 2024.
- Žerjal, Tina, Jana Horvat in Janka Istenič. »Pottery and other productions in the eastern hinterland of Caput Adriae.« V: *Adriatlas 4. Produzioni artigianali in area adriatica: manufatti, ateliers e attori (III sec. a.C. – V sec. d.C.)*, ur. Daniela Rigato, Manuela Mongardi in Matthia Vitelli Casella, 93–110. Pessac: Ausonius, UN@, 2021. <https://una-editions.fr/adriatlas-4/>

IZVLEČEK

Navport je ena najstarejših rimskih naselbin na območju današnje Slovenije ter ključno najdišče za razumevanje zgodnjorimskega obdobja na prostoru jugovzhodnih Alp. Pretekle raziskave so naselbino v veliki meri obravnavale z vidika velikih količin uvoženih, pretežno italjskih izdelkov, medtem ko je bila njena vloga kot lokalnega produkcijskega središča razmeroma slabo poznana. Skromni arheološki ostanki kažejo na obstoj različnih obrti, kot so predelava brona in železa, tekstilstvo, lončarstvo, morda tudi izdelava pigmentov. Gre za nabor obrti, ki so služile predvsem samooskrbi tedanjih prebivalcev.

Ključne besede: arheologija, rimska doba, Navport, obrt, gospodarstvo

ABSTRACT

Roman Nauportus: a Local Crafts Centre

Nauportus is one of the oldest Roman settlements in present-day Slovenia and a key site for understanding the Early Roman period in the south-eastern Alps. Previous research has considered the settlement primarily from the perspective of the large quantities of imported products, mainly Italian, while its role as a local production centre has been relatively poorly understood. The sparse archaeological remains indicate the existence of various crafts such as bronze and iron working, textiles, pottery and possibly pigment production. These are a range of crafts that mainly served the self-sufficiency of the inhabitants of the time.

Keywords: archaeology, Roman period, Nauportus, craft, economy